

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ**

**ОЛИЙ ТАЪЛИМ ТИЗИМИ ПЕДАГОГ ВА РАЎБАР КАДРЛАРИНИ
ҚАЙТА ТАЙЁРЛАШ ВА УЛАРИНИГ МАЛАКАСИНИ ОШИРИШНИ
ТАШКИЛ ЭТИШ БОШ ИЛМИЙ - МЕТОДИК МАРКАЗИ**

**ЎЗБЕКИСТОН ДАВЛАТ САНЪАТ ВА МАДАНИЯТ ИНСТИТУТИ
ХУЗУРИДАГИ ПЕДАГОГ КАДРЛАРИНИ ҚАЙТА ТАЙЁРЛАШ ВА
УЛАРИНИГ МАЛАКАСИНИ ОШИРИШ ТАРМОҚ МАРКАЗИ**

**“Оммавий маданиятга қарши курашда ғоявий
иммунитетни шакллантиришнинг тизимли таҳлили”
модули бўйича**

Ў Қ У В – У С Л У Б И Й М А Ж М У А

Тошкент – 2019

Модулнинг ўқув-услубий мажмуаси Олий ва ўрта махсус, касб-ҳунар таълими ўқув-методик бирлашмалари фаолиятини Мувофиқлаштирувчи кенгашининг 2019 йил 18 октябрдаги 5 – сонли баённомаси билан маъқулланган ўқув дастури ва ўқув режасига мувофиқ ишлаб чиқилган.

Тузувчи: т.ф.д., доцент Юлдашев А.Э.

Такризчилар: ЎзДСМИ профессори, с.ф.д. Бекмуродов М.Б.

Ўқув-услубий мажмуа Ўзбекистон давлат санъат ва маданият институти кенгашининг 2019 йил _____даги ____-сонли қарори билан нашрга тавсия қилинган.

МУНДАРИЖА

I. ИШЧИ ДАСТУР.....	4
II. МОДУЛНИ ЎҚИТИШДА ФОЙДАЛАНИЛАДИГАН ИНТЕРФАОЛ ТАЪЛИМ МЕТОДЛАРИ.....	11
III. НАЗАРИЙ МАТЕРИАЛЛАР.....	16
IV. АМАЛИЙ МАШҒУЛОТ МАТЕРИАЛЛАРИ.....	25
V. КЕЙСЛАР БАНКИ.....	31
VI. МУСТАҚИЛ ТАЪЛИМ МАВЗУЛАРИ	35
VII. ГЛОССАРИЙ.....	37
VIII. АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ.....	40

I. ИШЧИ ДАСТУР

Кириш

Ўзбекистон Республикасининг биринчи Президенти Ислом Каримов ўзининг «Юксак маданият – енгилмас куч» номли китобида таъкидлаб ўтганидек, *«Бугунги кунда инсоният кўлида мавжуд бўлган қурол-яроғлар ер куррасини бир неча бор яксон қилишга етади. Буни ҳаммамиз яхши англаймиз. Лекин ҳозирги замондаги энг катта хавф – инсонларнинг онги ва қалбини эгаллаш учун узлуксиз давом этаётган мафкуравий курашидир»*¹.

Ушбу таҳдидларнинг Ўзбекистон учун долзарблигини айтмасдан бўлмайди. Дарҳақиқат дунёда ядровий технологиялар ва оммавий қирғин қуролларига эгалик қилиш, сиёсий ва диний радикализм, экстремизм, қурол ва одам савдоси, терроризм, оғуфурушлик, этник ҳамда миллатлараро зиддиятлар авж олаётган бир вазиятда ахборот технологиялари орқали вужудга келаётган таҳдидларга бежиз алоҳида эътибор қаратилмаяпти. Бунга нисбатан Президентимиз Ш.М. Мирзиёевнинг 2017 йилнинг январ ойида Ватан ҳимоячиларига йўллаган байрам табригида дунё аҳолисининг хавфсизлигига таҳдид солаётган хавф-хатарлар ҳақида огоҳлантириб, *«...бугунги кунда дунёда кибержиноятчилик, коммуникация технологияларидан фойдаланган ҳолда салбий информацион таъсир ўтказиш каби ҳалқаро хавфсизликка нисбатан илгари кўрилмаган хавф-хатарларнинг авж олаётганига етарли баҳо бермасдан, уларнинг олдини олмасдан, бепарво бўлиб яшаш мутлақо мумкин эмас»*, дея таъкидлаган фикрларини айтишимиз лозим².

Ҳозирги кунда ёшлар онгини эгаллашга қаратилган ахборот хуружлари авж олса оляптики, асло пасаймаяпти. Ғанимларимиз томонидан бу борада турли усул ва услублардан фойдаланиб келинмоқда. Айниқса, ёлғон ахборот тарқатиш, ижтимоий онгни манипуляция қилиш, миллий-маънавий қадриятларни емириш, менталитетга мутлақо ёт бўлган бегона қадриятларни, шулар қатори “оммавий маданиятни” тарғиб этиш, ҳалқнинг тарихий хотирасини бузиш ва ўзгартириш, кибертерроризм каби турлари кенг тарқалмоқда. Дарҳақиқат биринчи Президентимиз Ислом Каримов таъкидлаганидек, *“ҳозирги пайтда “оммавий маданият” ниқоби остида ахлоқий бузуқлик ва зўравонлик, индивидуализм ва эгоцентризм гоёларини тарқатиш, керак бўлса шунинг ҳисобидан бойлик орттириш, бошқа ҳалқларнинг неча минг йиллик анъана ва қадриятлари, турмуш тарзининг*

¹ Каримов И.А. Юксак маданият – енгилмас куч. – Т.: «Ўзбекистон», 2008. Б. 98-99.

маънавий негизларига беписандлик, уларни кўпоришига қаратилган маънавий таҳдидлар одамларни ташишига солмай қўймайди³”.

Ҳозирги замон таълим тизимининг бош мақсадларидан бири юқори маданиятли, тизимли фикрлай оладиган, олдинда учраши мумкин бўлган мураккаб муаммоларни еча биладиган, мафкуравий иммунитетни кучли комил инсонни тарбиялаш тизимини яратишдир.

Юқоридаги фикрларга асосланган ҳолда, ушбу дастур Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2015 йил 12 июндаги “Олий таълим муассасаларининг раҳбар ва педагог кадрларини қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-4732-сон Фармони, 2016 йил 30 ноябрдаги “Олий таълим муассасаларининг раҳбар ва педагог кадрларини қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 2015 йил 12 июндаги ПФ-4732-сон Фармонига ўзгартириш ва қўшимча киритиш тўғрисида”ги ПФ-4860-сонли, 2019 йил 27 августдаги “Олий таълим муассасалари раҳбар ва педагог кадрларининг узлуксиз малакасини ошириш тизимини жорий этиш тўғрисида”ги ПФ-5789-сонли Фармонлари, 2017 йил 7 февралдаги “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”ги ПФ-4947-сонли, 2017 йил 16 февралдаги “Олий ўқув юртидан кейинги таълим тизимини янада такомиллаштириш тўғрисида”ги ПФ-4958-сонли, 2017 йил 20 апрелдаги “Олий таълим тизимини янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-2909-сонли Қароридagi устувор йўналишлар мазмунидан келиб чиққан ҳолда тузилган бўлиб, олий таълим муассасалари педагог кадрларнинг касбий тайёргарлиги даражасини ривожлантириш, уларнинг илғор педагогик тажрибаларни ўрганишлари ҳамда замонавий таълим технологияларидан фойдаланиш бўйича малака ва кўникмаларини такомиллаштиришни мақсад қилади.

Шу билан бирга олий таълим муассасалари профессор-ўқитувчиларнинг мунтазам касбий ўсишида интерактив методлар, педагогларнинг таҳлилий ва ижодий фикрлашини ривожлантиришга йўналтирилган инновацион методикалар, масофадан ўқитишни, мустақил таълим олишни кенгайтиришни назарда тутувчи техника ва технологиялардан фойдаланган ҳолда малака ва кўникмаларни ривожлантириш назарда тутилади.

---

³ Каримов И.А.21-аср остонасида

Модулнинг мақсади ва вазифалари:

Ўрганишдан мақсад: Ҳозирги замоннинг долзарб муаммоларидан бўлган маънавий ва мафкуравий хавфсизликнинг мазмун-моҳиятини очиб бериш. Санъат соҳаси ходимлари онгида ушбу таҳдидларга қарши ғоявий иммунитетни шакллантириш.

Модулнинг вазифалари:

маънавий, мафкуравий ва ахборот хавфсизлиги тушунчаларининг мазмун-моҳиятини очиб бериш;

“Оммавий маданият” иборасининг мазмун-моҳиятини, шакл, кўринишлари ва турларини аниқлашни ўрганиш;

маънавий ва мафкуравий хавфсизлик йўналишларида учраши мумкин бўлган таҳдидларнинг мазмун-моҳиятини, турларини очиб бериш;

ушбу таҳдидларни аниқлашни ўрганиш;

таҳдидларга қарши курашишнинг моҳиятини очиб бериш;

мафкуравий иммунитетни шакллантиришда тизимли таҳлил ва тизимли ёндашув асосларидандан фойдаланишни ўрганиш;

Модул бўйича тингловчиларнинг билими, кўникмаси малакаси ва компетенцияларига қўйиладиган талаблар.

Тингловчи:

Санъат соҳаси ходимлари онгида мафкуравий иммунитетни шакллантиришда тизимли таҳлил ва қарор қабул қилиш асосларидан фойдаланиш бўйича назарий билим ва амаллий кўникмаларга эга бўлиш;

маънавий, мафкуравий ва ахборот хавфсизлиги тўғрисидаги тушунчаларнинг мазмун-моҳиятини англаш;

асли анъанавий маданият ва санъат кушандаси бўлган “оммавий маданият” деб аталувчи ғайримаданият бўйича билимларга эга бўлиш;

ушбу соҳалардаги таҳдидлар, уларга нисбатан хавфсизлик моделлари ҳақидаги билимларга эга бўлиш;

Интернет манбааларидан фойдаланиш бўйича ва ундаги ўқув мақсадларига мос хавфсиз ахборот манбааларидан фойдаланиш малакасини ошириш;

мураккаб муаммоларни ҳал қилишда замонавий ахборот технологиялари имкониятларидан фойдаланиш **бўйича билим ва кўникмаларни эгаллаши лозим.**

Модулни ташкил этиш ва ўтказиш бўйича тавсиялар

“Оммавий маданиятга қарши курашда ғоявий иммунитетни шакллантиришнинг тизимли таҳлили.” модули бўйича дарслар маъруза ва амалий машғулотлар шаклида олиб борилади.

Модулни ўқитиш жараёнида таълимнинг замонавий методлари, ахборот-коммуникация технологиялари қўлланилиши назарда тутилган:

маъруза дарсида замонавий компьютер технологиялари ёрдамида презентацион ва электрон-дидактик технологиялардан;

ўтказиладиган амалий машғулотларда техник воситалардан, экспресс-сўровлар, ақлий ҳужум, гуруҳли фикрлаш, кичик гуруҳлар билан ишлаш ва бошқа интерактив таълим усуллари қўллаш назарда тутилади.

Модулнинг ўқув режадаги бошқа модуллар билан боғлиқлиги ва узвийлиги

“Оммавий маданиятга қарши курашда ғоявий иммунитетни шакллантиришнинг тизимли таҳлили” модули мазмуни ўқув режадаги “Олий таълим жараёнини бошқаришда тизимли таҳлил ва қарор қабул қилиш технологиялари”, “Инновацион таълим технологиялари ва педагогик компетентлик” ўқув модуллари билан узвий боғланган.

Модулнинг олий таълимдаги ўрни

Модулни ўзлаштириш орқали тингловчилар таълим ва тарбия жараёнларида мафкуравий иммунитетни шакллантириш асосларини ўрганиш, уларни амалда қўллаш ва баҳолашга доир касбий компетентликка эга бўладилар.

Модул бўйича соатлар тақсимоти

Т/р	Мавзулар номи	Жами	Маъруза	Амалий машғулот
1	“Оммавий маданият” – анъанавий маданият кушандаси, миллий маданият ва санъат соҳамизга таҳдид сифатида.	2	2	
2	Бугунги глобаллашув шароитида маънавий ва мафкуравий соҳаларда бўлаётган таҳдидлар ва уларга қарши санъат соҳаси ходимларининг онгида мафкуравий иммунитетни шакллантириш муаммолари. Иллатни қадриятга айлантириш механизми (ёхуд Овертон ойнаси) нинг мазмун-моҳияти, ҳамда Ўзбекистон халқига таҳдиди.	2		2
3	Маънавий ва мафкуравий таҳдидларни аниқлашда тизимли таҳлилнинг услуб ва услубиятидан фойдаланган ҳолда қарор қабул қилиш.	2		2
Жами		8	2	4

НАЗАРИЙ МАШҒУЛОТЛАР МАЗМУНИ

1-мавзу. “Оммавий маданият” анъанавий маданият кушандаси, миллий маданият ва санъат соҳамизга таҳдид сифатида.

Маънавий ва мафкуравий хавфсизлик тушунчалари мазмун-моҳияти тавсифи. Санъат соҳаси ходимлари учун маънавий, мафкуравий ва ахборот хавфсизлигининг долзарблиги.

Маънавий, мафкуравий таҳдидлар, уларнинг таснифи. “Оммавий (ёт, суб) маданият” тушунчаси, таснифи, турлари. “Оммавий маданият”нинг юртимизга кириб келиши. Миллий маданият ва санъатимиз кушандаси - мафкуравий таҳдид сифатида.

Ўзбекистон аҳолисини «оммавий маданият»нинг емирувчи таъсиридан муҳофаза қилиш муаммолари.

Чет эл оммавий ахборот воситалари, халқаро интернет тармоғи, ижтимоий тармоқларнинг мазмун-моҳияти, улар орқали аҳолимиз онгига бўлаётган таҳдидлар.

Глобаллашув шароитида ғоявий соҳада бўлаётган таҳдидларга қарши санъат соҳаси ходимлари онгида мафкуравий иммунитетни шакллантириш муаммолари.

Ўзбекистонда кечаётган воқеа ва ҳодисаларга ўз вақтида холис баҳо бера оладиган, Ўзбекистоннинг миллий манфаатларини сўзда ҳам амалда ҳам ҳимоя қила оладиган бўла олиш.

Интернетда ишлаш маданиятини ривожлантириш. Соҳага қаратилган қонунларимизни янада такомиллаштириш лозимлиги.

АМАЛИЙ МАШҒУЛОТЛАР МАЗМУНИ

1-мавзу. Бугунги глобаллашув шароитида маънавий ва мафкуравий соҳаларда бўлаётган таҳдидлар ва уларга қарши санъат соҳаси ходимларининг онгида мафкуравий иммунитетни шакллантириш муаммолари. Иллатни қадриятга айлантириш механизми (ёхуд Овертон ойнаси) нинг мазмун-моҳияти, ҳамда Ўзбекистон халқига таҳдиди.

Иллатни қадриятга айлантириш механизми, ёхуд “Овертон ойнаси” (имкониятлар ойнаси) технологияси.

Исталган нарсани, ҳаттоки илгари ақл бовар қилмаган нарса ва ҳодисалар ёки иллатларни қонунийлаштириш ва, ҳаттоки, бутун бошли миллатлар учун “қадрият” даражасига олиб чиқишга эришиш.

Ҳар қандай жамиятда мавжуд “имкониятлар ойнаси”. Бу “мияни тозалаш” эмас, бу жуда юқори самара билан ишловчи ва амалда ўз исботини топган аниқ сиёсий технология, минглаб ядровий қуроллардан ҳам даҳшатли оқибатларга олиб келади.

2-мавзу. Маънавий ва мафкуравий таҳдидларни аниқлашда тизимли таҳлилнинг услуб ва услубиятидан фойдаланган ҳолда қарор қабул қилиш.

Маънавият, маърифат, маданият, ғоя, мафкура тушунчаларини тўғри англаб етиш ва уларга бўлиши мумкин бўлган таҳдид ва тажаввузларни таҳлил қилишда тизимли таҳлилнинг “тушунчалар таҳлили”, “SWOT”, “ФСМУ” ва “Инсерт” услубларидан фойдаланиш.

Ечим ҳаракатни аниқлаши керак. Ечим муаммонинг терминларида акс этиши ва муаммодан олинган бўлиши лозим. Ечим ўзи йўналтирилган муаммога даража ёки меъёрлари бўйича яқинлашиши лозим. Ечим ўз ҳажмига кўра муаммога пропорционал бўлиши керак ва муаммодан кўра камроқ мураккабликка эга бўлиши лозим. Қисман ечим тўла ечим билан келишган бўлиши лозим. Ҳар бир қисман ёки тўла ечим учун ҳаётийлик ва афзаллик текширувини ўтказиш лозимдир.

Таҳлил натижаси бўйича тўғри қарор қабул қилишни ўрганиш. Қарор қабул қилишдан аввал, қарорнинг муаммога муносабатини аниқлаш. Қарорнинг ижросини таъминлаш ва назорат қилиш.

МУСТАҚИЛ ТАЪЛИМ

Мустақил ишни ташқил этишнинг шакли ва мазмуни

Тингловчи мустақил ишни муайян модулни хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда қуйидаги шакллардан фойдаланиб тайёрлаши тавсия этилади:

- ўқув ва илмий адабиётлардан фойдаланиш асосида модул мавзуларини ўрганиш;
- тарқатма материаллар бўйича маърузалар қисмини ўзлаштириш;
- автоматлаштирилган ўргатувчи ва назорат қилувчи дастурлар билан ишлаш;
- махсус адабиётлар бўйича модул бўлимлари ёки мавзулари устида ишлаш;
- тингловчининг касбий фаолияти билан боғлиқ бўлган модул бўлимлари ва мавзуларни чуқур ўрганиш.

ЎҚИТИШ ШАКЛЛАРИ

Мазкур модул бўйича қуйидаги ўқитиш шаклларидан фойдаланилади:

маъруза, амалий машғулотлар (маълумотлар ва технологияларни англаб олиш, ақлий қизиқишни ривожлантириш, назарий билимларни мустаҳкамлаш);

давра суҳбатлари (кўрилаётган лойиҳа ечимлари бўйича таклиф бериш қобилиятини ошириш, эшитиш, идрок қилиш ва мантиқий хулосалар чиқариш);

баҳс ва мунозаралар (лойиҳалар ечими бўйича далиллар ва асосли аргументларни тақдим қилиш, эшитиш ва муаммолар ечимини топиш қобилиятини ривожлантириш).

II. МОДУЛНИ ЎҚИТИШДА ФОЙДАЛАНИЛАДИГАН ИНТРЕФАОЛ ТАЪЛИМ МЕТОДЛАРИ

«АҚЛИЙ ХУЖУМ»

Ақлий ҳужум (брейнсторминг – миялар бўрони) – амалий ёки илмий муаммоларни ҳал этиш фикрларни жамоали генерация қилиш усули.

Методнинг мақсади: ақлий ҳужум вақтида тингловчилар мураккаб муаммони биргаликда ҳал этишга интилишади: уларни ҳал этиш бўйича ўз фикрларини билдиради (генерация қилади) ва бу фикрлар танқид қилинмасдан улар орасидан энг мувофиқи, самаралиси, мақбули ва шу каби фикрлар танлаб олиниб, муҳокама қилинади, ривожлантирилади ва ушбу фикрларни асослаш ва рад этиш имкониятлари баҳоланади.

Ақлий ҳужумнинг асосий вазифаси – ўқиб-ўрганиш фаолиятини фаоллаштириш, муаммони мустақил тушуниш ва ҳал этишга мотивлаштиришни ривожлантириш, мулоқот маданияти, коммуникатив кўникмаларни шакллантириш, фикрлаш инерциясидан қутилиш ва ижодий масалани ҳал этишда фикрлашнинг оддий боришини енгил.

Тўғридан-тўғри жамоали ақлий ҳужум – иложи борича кўпроқ фикрлар йиғилишини таъминлайди. Бутун ўқув гуруҳи (20 кишидан ортиқ бўлмаган) битта муаммони ҳал этади.

Оммавий ақлий ҳужум – микро гуруҳларга бўлинган ва катта аудиторияда фикрлар генерацияси самарадорлигини кескин ошириш имконини беради.

Ҳар бир гуруҳ ичида умумий муаммонинг бир жиҳати ҳал этилади.

Намуна: Гуруҳга муаммоли вазият берилади, мисол учун оркестрни ташкил этувчи коллективдаги психологик вазиятёмонлашиб, конфликт чиқадиган даражага етиб келган. Муаммони ҳал қилиш бўйича жамоали ақлий ҳужум, иложи борича кўпроқ фикрлар йиғилиши ташкиллаштирилади.

Бу фикрлар танқид қилинмасдан, улар орасидан энг самаралиси, мақбули, яни вазиятни нормаллашувга олиб келиши мумкин бўлгани ва шу каби фикрлар танлаб олиниб, муҳокама қилинади, ривожлантирилади ва ушбу фикрларни асослаш ва рад этиш имкониятлари баҳоланади.

“SWOT-таҳлил” методи.

Методнинг мақсади: мавжуд назарий билимлар ва амалий тажрибаларни таҳлил қилиш, таққослаш орқали муаммони ҳал этиш йўллари топишга, билимларни мустаҳкамлаш, такрорлаш, баҳолашга, мустақил,

танқидий фикрлашни, ностандарт тафаккурни шакллантиришга хизмат қилади.

S – (strength)	• кучли томонлари
W – (weakness)	• заиф, кучсиз томонлари
O – (opportunity)	• имкониятлари
T – (threat)	• тўсиқлар

Намуна: Масалан 1-маъруза дарсида олинган назарий билимларни мустаҳкамлаш мақсадида “SWOT-таҳлил” методи асосида, кучли, кучсиз томонлари, имкониятлари ва тўсиқлари (салбий таъсир этувчи омиллари) таҳлил қилинади.

“Кейс-стади” методи.

«Кейс-стади» - инглизча сўз бўлиб, («case» – аниқ вазият, ҳодиса, «stadi» – ўрганмоқ, таҳлил қилмоқ) аниқ вазиятларни ўрганиш, таҳлил қилиш асосида ўқитишни амалга оширишга қаратилган метод ҳисобланади. Мазкур метод дастлаб 1921 йил Гарвард университетида амалий вазиятлардан иқтисодий бошқарув фанларини ўрганишда фойдаланиш тартибида қўлланилган. Кейсда очик ахборотлардан ёки аниқ воқеа-ҳодисадан вазият сифатида таҳлил учун фойдаланиш мумкин. Кейс ҳаракатлари ўз ичига қуйидагиларни қамраб олади: Ким (Who), Қачон (When), Қаерда (Where), Нима учун (Why), Қандай/ Қанақа (How), Нима-натижа (What).

“Кейс методи” ни амалга ошириш босқичлари

Иш босқичлари	Фаолият шакли ва мазмуни
1-босқич: Кейс ва унинг ахборот таъминоти билан таништириш	<ul style="list-style-type: none"> ✓ якка тартибдаги аудио-визуал иш; ✓ кейс билан танишиш(матнли, аудио ёки медиа шаклда); ✓ ахборотни умумлаштириш; ✓ ахборот таҳлили; ✓ муаммоларни аниқлаш

2-босқич: Кейсни аниқлаштириш ва ўқув топшириғни белгилаш	<ul style="list-style-type: none"> ✓ индивидуал ва гуруҳда ишлаш; ✓ муаммоларни долзарблик иерархиясини аниқлаш; ✓ асосий муаммоли вазиятни белгилаш
3-босқич: Кейсдаги асосий муаммони таҳлил этиш орқали ўқув топшириғининг ечимини излаш, ҳал этиш йўллари ишлаб чиқиш	<ul style="list-style-type: none"> ✓ индивидуал ва гуруҳда ишлаш; ✓ муқобил ечим йўллари ишлаб чиқиш; ✓ ҳар бир ечимнинг имкониятлари ва тўсиқларни таҳлил қилиш; ✓ муқобил ечимларни танлаш
4-босқич: Кейс ечимини шакллантириш ва асослаш, тақдимот.	<ul style="list-style-type: none"> ✓ яққа ва гуруҳда ишлаш; ✓ муқобил вариантларни амалда қўллаш имкониятларини асослаш; ✓ ижодий-лойиҳа тақдимотини тайёрлаш; ✓ якуний хулоса ва вазият ечимининг амалий аспектларини ёритиш

Кейсни бажариш босқичлари ва топшириқ:

- Кейсдаги муаммони келтириб чиқарган асосий сабабларни белгиланг (индивидуал ва кичик гуруҳда).
- бажариладиган ишлар кетма-кетлигини белгиланг (жуфтликлардаги иш).
- фикрингизни тақдимот қилинг.

Намуна: кейс учун топшириқ. “Мен сезяпманки, сиз ўтаётган “тизимли таҳлил” ва “қарор қабул қилиш” модулидаги дарсларнинг менга фойдаси тегмаяпти. Шунинг учун дарсларингизга умуман келгим келмаяпти –деди тингловчи ўқитувчига. Сизнинг жавобингиз қандай бўлади? Ушбу топшириқ бўйича кейс лойиҳаси тузилиб, гуруҳларда бажарилади.

“Инсерт” методи.

Методнинг мақсади: Мазкур метод тингловчиларда янги ахборотлар тизимини қабул қилиш ва билимларни ўзлаштирилишини енгиллаштириш мақсадида қўлланилади, шунингдек, бу метод ўқувчилар учун хотира машки вазифасини ҳам ўтайди.

Методни амалга ошириш тартиби:

➤ ўқитувчи машғулотга қадар мавзунинг асосий тушунчалари мазмуни ёритилган инпут-матнни тарқатма ёки тақдимот кўринишида тайёрлайди;

➤ янги мавзу моҳиятини ёритувчи матн таълим олувчиларга тарқатилади ёки тақдимот кўринишида намойиш этилади;

➤ таълим олувчилар индивидуал тарзда матн билан танишиб чиқиб, ўз шахсий қарашларини махсус белгилар орқали ифодалайдилар. Матн билан ишлашда талабалар ёки қатнашчиларга қуйидаги махсус белгилардан фойдаланиш тавсия этилади:

Белгилар	1-матн	2-матн	3-матн
“V” – таниш маълумот.			
“?” – мазкур маълумотни тушунмадим, изоҳ керак.			
“+” бу маълумот мен учун янгилик.			
“– ” бу фикр ёки мазкур маълумотга қаршиман?			

Белгиланган вақт якунлангач, таълим олувчилар учун нотаниш ва тушунарсиз бўлган маълумотлар ўқитувчи томонидан таҳлил қилиниб, изоҳланади, уларнинг моҳияти тўлиқ ёритилади. Саволларга жавоб берилади ва машғулот якунланади.

Намуна сифатида 2-маъруза материаллари тингловчилар томонидан Инсерт методи аксосида таҳлил қилиб чиқилади (ўқитувчи назорати остида).

Ш. НАЗАРИЙ МАТЕРИАЛЛАР

1-мавзу. “Оммавий маданият” анъанавий маданият кушандаси, миллий маданият ва санъат соҳамизга таҳдид сифатида.

Режа:

1.1. “Оммавий маданият” тушунчаси, мазмун-моҳияти.

1.2. Тарихи ва ривожланиш босичлари, ҳозирги кундаги ҳолати.

1.3. Ўзбекистон аҳолисини «оммавий маданият»нинг емирувчи таъсиридан муҳофаза қилиш муаммолари.

Калит иборалар: *оммавий маданият, попмаданият, субмаданият, юмшоқ куч, маданий гегемония, глобаллашув жараёнлари, огохлик.*

1.1. “Оммавий маданият” тушунчаси, мазмун-моҳияти.

Бугунги кунга келиб, муайян мамлакатни забт этиш, бирор ҳалқни бўйсиндириш воситалари тубдан ўзгарди. Илгари бу мақсадларга эришиш учун қанчадан-қанча қурол-аслаҳалар, қимматбаҳо техника, минглаб аскарлар ва анча-мунча вақт ҳам керак бўлар эди.

Ҳозирда эса бирор мамлакат ёки ҳалқни бўйсундириш учун оммавий ахборот воситаларининг ўзи кифоя қилмоқда. Куч ишлатиш, мажбурлаш, зўравонлик ахборот орқали таъсир қилиш, одамларни бирор бир ғояга ишонтириш, онгни бошқариш технологияларига ўрин бўшатишти. Куч орқали мақсадга эришиш инсоният томонидан бирдек қораланади, чунки бунда инсонга жисмоний оғриқ, шикаст, моддий зарар етказилади. Ишонтириш воситасида ҳаракат қилаётганларни эса бирор нарсада айблаш қийин, зеро, улар тарғиб қилаётган ғоялари ортида қандай манфаатлар яширинганини билиш осон эмас. Ваҳоланки, сўз, фикр, ахборот орқали инсон тафаккурини забт этиш ҳам ҳалқ, мамлакат, ҳудудни босиб олишнинг бироз маданийлашган кўриниши ҳисобланади, бироқ бунда истилочининг ким экани номаълум бўлади, ҳатто аҳоли ўзини босиб олиш учун ким кураш олиб бораётганини англамайди ҳам. Бу кураш яширин равишда, зимдан оширилгани боис, унга уюшқоқ ҳолда қаршилиқ кўрсатиб бўлмайди, айнан шу омил бундай қарашларнинг муваффақиятини белгилаб беради. Гегемониянинг бу шакли “маданий гегемония”(устунлик, йўлбошчилик) деб номланади. Жаҳон миқёсида авж олдирилаётган бундай маданий гегемония курашда алданиб қолмаслик учун истилочиларнинг асл мақсад-муддаоларини билиш, қўлланилаётган услуб ва воситаларни пухта ўрганиш талаб этилади. Инсоният бошидан ўтказган инқилобларни тадқиқ этиш асосида ва инсоннинг феъл-атвори ҳақидаги билимлар негизида ХХ асрнинг 30-йилларида янги назария пайдо бўлди. Бу назариянинг муаллифи – италия компартиясининг асосчиси ва назариётчиси Антонио Грамши эди.

Грамшианинг фикрича, гегемония жамиятнинг «маданий ўзаги»га таянади. Бу ўзак инсоннинг ҳаёт, яхшилик ва ёмонлик тўғрисидаги тасаввурларини, билим ва тажрибани, анъана ва рамзларни ўз ичига қамраб олади. Маданий ўзак қанчалик барқарор бўлса, мавжуд тартибни сақлаб қолишни ихтиёр этган жамоанинг иродаси ҳам шу қадар қатъий бўлади. Маданий ўзакнинг кучсизланиши ёки қўпорилиши эса жамоа иродасининг емирилишига олиб келади ва инқилоб учун замин яратади. Шу тариқа, маданий гегемонияга эришиш учун маданий ўзакка тажовуз қилинади. Бунинг учун танкларга снарядларни тиқиш, самалётларга бомбаларни жойлаштириш, автоматларни ўқлаш талаб этилмайди, балки кўп сонли китоб ва рисоаларда, журнал ва газеталардаги мақолаларда маданий ўзакни қўпоровчи вирус-ғояларни тарқатишнинг ўзи кифоя. Грамши бу жараённинг қабих моҳиятини билмаслик оқибатида аҳолининг унга қаршилиқ кўрсатмаслигига ишора қилиб, бундай ўзгаришни “пассив инқилоб” деб атади.

Грамши яшаган вақтда бундай инқилоб, асосан, зиёлилар онгида юз берган бўлса (чунки вирус-ғоялар битиладиган адабиётлар билан биринчи навбатда улар танишар эдилар), ҳозирда оммавий ахборот воситаларининг тараққий этилиши туфайли бундай инқилобни бошқа қитъаларда яшайдиган одамлар онгида амалга ошириш ҳам ҳеч гап бўлмай қолди. Телевизор ҳар бир хонадоннинг тўрини эгаллаган, глобал ахборот макони шаклланган бугунги кунда, афсуски, маданий гегемония учун курашдан, бошқача айтганда, инсон онги ва қалби учун курашдан пана топиш осон эмас. Бироқ, ишончимиз комилки, бундай кураш усуллари ва воситаларини чуқур ўрганиш улардан ҳимояланиш чораларини ишлаб чиқишда кўл келади. Хўш, маданий гегемония ўрнатишга, аниқроғи, маданий ўзакни кучсизлантиришга шайланганларга Грамши нима маслаҳат беради? Тарихий хотирани сусайтириш, жамиятдаги бирдамликка путур етказиш, анъанавий кадриятларни емириш, халқни маънавий илдизларидан маҳрум этиш, соғлом ақлни “ўчириш” каби усулларни таклиф қилган Грамшининг рўйхатининг унинг замонавий “шогирдлари” янги йўналишлар-ахлоқсизликни тарғиб қилиш, инсоннинг энг тубан майллари, ҳайвоний ҳирслари, нафсини кўзғаш ҳисобига “бойитдилар”.

Кўриниб турибдики, маданий гегемония негизида инсонни мустақил фикрдан маҳрум қилиш, уни ўзлигини унутган кимсага, манқуртга айлантириш мақсади ётибди. Янги кўринишдаги бундай мустамлакачиликнинг фожиавий оқибати ҳам шунда.

Ҳа, бугунги кунда айрим ижтимоий жараёнларни кузатар эканмиз, улар Грамшининг маданий гегемония ҳақидаги таълимотига уйғун тарзда, унинг кўрсатмаларига мос равишда кечаётганини тан олишга мажбур бўламиз. Айрим ҳолларда ҳаттоки, бу жараёнлар Грамши таълимотига таянган ҳолда маҳсус ишлаб чиқилган ва моҳирона амалга оширилган, аниқроғи, Грамши назариясининг қанчалик тўғри эканлигини тажрибаларда синаб кўриш учун

Ўтказилган операция эмасмикан, деган гумонга ҳам борасан киши. Эътибор беринг. Грамшининг назариясига кўра, маданий гегемония ўрнатиш учун соғлом ақли бартараф этиш талаб этилади. Соғлом ақл “ўчирилгач”, инсонни ақл бовар қилмас афсона ва уйдирмаларга ҳам ишонтириш мумкин бўлади. Айни пайтда, жаҳонда кенг ёйилаётган ана шундай чўпчак мафкуралардан бири “евроцентризм” деб ҳам аталади. Номидан ҳам кўриниб турганидек, ундан Ғарбдан андоза олиш, унга тақлид қилиш тараққиётнинг бош омили эканлиги ўқтирилади. Евроцентризм ҳаммабопликка даъво қилаётган мафкура бўлиб, унга кўра, барча халқлар бир хил тараққиёт йўлини босиб ўтадилар, фақат ҳозирги кунда улар тараққиётнинг турли босқичларида турганликлари боис, бир-бирларидан фарқ қиладилар. Ўз тараққиёт йўлини белгилаётган жамиятларга нисбатан евроцентризм мафкурачилари “Ғарб изидан бор – бу энг яхши дунёларидан биридир”, дея “маслаҳат” берадилар. Кўпинча суҳбат чоғида айрим зиёлилар номаъқул мусика, номаъқул фильмларнинг, миллатимиз руҳиятига, маънавиятига зид урфларнинг ёшларга, умуман одамлар онги ва қалбига салбий таъсири ҳақида куюниб гапириб қолишади. Дарҳақиқат, на маъно на мазмун бўлган, инсоний ҳислардан кўра, кўпроқ паст инстинктларни кўзғовчи кўшиқ, ғоявий бўш, ҳатто зарарли фильм каби “оммавий маданият” намуналарига ҳаётимизда кўп дуч келамиз. Балки айримларнинг четдан ёғилиб келаётган бундай “асар” ларнинг йўлини тўсиш ёки ўз “санъаткор”ларимизнинг ижод намуналарини бадиий кўриқдан (ўзига хос цензурадан) ўтказиш ҳақидаги фикри тўғридир. Аммо бутун дунёда балои азимга айланган салбий кўринишдаги “оммавий маданият” нинг тарқалиши бундай йўл билан олдини олиб бўлармикан? Кишиларни “Оммавий маданият” қуллигидан буйруқ ёки фармон билан ҳалос этиш мумкинмикин? Президентимиз илгари сурган “ғояга қарши ғоя, фикрга қарши фикр, жаҳолатга қарши фақат маърифат билан баҳсга киришиш мумкин”, деган фикрнинг мазмун-моҳияти теранлиги ва доимо долзарблиги шунда.

“Табийки “оммавий маданият” деган ниқоб остида ахлоқий бузуклик ва зўравонлик, индивидуализм, эгоцентризм ғояларини тарқатиш, керак бўлса, шунинг ҳисобидан бойлик ортириш, бошқа халқларнинг неча минг йиллик анъана ва қадриятлари, турмуш тарзининг маънавий негизларига беписандлик, уларни кўпоришга қаратилган хатарли таҳдидлар одамни ташвишга солмай қўймайди”.

1.2. Тарихи ва ривожланиш босичлари, ҳозирги кундаги ҳолати.

«Оммавий маданият» Ғарб дунёсида ўтган асрнинг иккинчи ярмида шаклланди. Уни Ғарбда «популяр» ёки қисқартирилган ҳолда, «поп-культура» (яъни «оммавий маданият») деб аташади. Гарчи «маданият» деб аталса-да, аслида, туб мазмун-маъносига, мақсад-ниятига кўра «оммавий маданият» чинакам маданиятнинг кушандасидир.

Мутахассислар (файласуф ва социолог олимлар)нинг фикрича, хали илм-фанда «антикультура» («ғайримаданият») деган илмий тушунча шаклланмаганлиги учун «оммавий маданият» тушунчаси, ночорликдан кўлланилмоқда. Чунки, «оммавий маданият», аслида маданиятсизлик, яъни маънавиятсизлик ва ахлоқсизлик синонимидир. «Оммавий маданият» шу боисдан, энг аввало, юксак истеъдод ва ўлмас маънавий-ахлоқий ғоялар байроқдори бўлган мумтоз маданиятга, санъатга, унинг бойликларига қарши тиш-тирноғи билан курашиб, уни инкор этиб келяпти.

Таассуфли жиҳати шундаки, гоҳида ғоятда истеъдодли инсонлар ҳам «оммавий маданият» тарғиботчиларининг қутқусига учраб, унинг тегирмонига сув қуймоқда. Агар «оммавий маданият» дунёга «эҳсон» этаётган «поп-арт» («тасвирий санъат»), «поп-музыка», «поп-адабиёт» натижаларига қараб ҳукм юритадиган бўлсак, улар инсоният яратган барча қадриятларни исёнкорлик билан инкор этади: юксак маданиятни, маънавиятни, ахлоқни, юксак орзу-мақсадларни менсимайди... Улар учун эзгуликнинг ўзи йўқ. Жумладан, санъат - алоҳида истеъдодлар томонидан яратиладиган маънавий бойлик, мўъжиза эканлиги каби ижоднинг олий мезонлари «оммавий маданият» тарафдорларининг ғашини келтиради. Уларча, ҳамма санъаткор бўлиши мумкин. Ҳамма нарса санъат аталиши мумкин. «Поп-арт» - (оммавий санъат) шу хулоса манбаида вужудга келган.

«Оммавий маданият» таркибидаги кишиларнинг дастурий қарашини шундайки, улар инсонни эмас, аксинча, нарсалар ва буюмларни эъзозлашади. Маънавий дунёни эмас, маиший-истеъмомчилик ҳис-туйғуларини кадрлайдилар ва уларни кенг оммалаштиришга интиладилар. Уларнинг маънавий позицияси - маънавиятни ўлдириш ва «нарсаларга қуллик»ни рағбатлантиришдир. Американинг таниқли адиби Р. Бредбери айтганидек, «оммавий маданият» мактабидан ўтган авлод учун ҳаётнинг маъноси - автомобил, телевизор, компьютер ва шунга ўхшаш техник воситаларгагина эга бўлишдир.

«Оммавий маданият»да «Оммавий мусиқа» алоҳида ўрин тутади. «Оммавий мусиқа» ни «Янги рок» белгилайди. «Янги рок», таъбир жоиз бўлса, кучайтирилган ритмик тузилмали мусиқадир. Яъни жазавали ритм, зарб, шовқин ушбу мусиқанинг қиёфасидир. Бу мусиқа тинглашга эмас, балки вужуд ҳаракатига, талвасали рақсга йўналтирилган. «Оммавий маданият» даги техник-ижро воситалари мусиқа имкониятларини ниҳоятда торайтирмоқда, полифонизм – мусиқий садолар бойлиги ва ранг-баранглигини йўққа чиқармоқда.

Хуллас, Ғарб жамияти маънавий ҳаётида инкироз тушкунлиги туфайли бузғунчилик, оммавий невроз, ахлоқсизлик, тажовузкорлик каби ҳолатлар намоён бўлиб, тобора хатарли тус олмоқда. Зеро, глобаллашув жараёни, замонавий коммуникация тармоқларининг жадал ривожланиши, маданиятлараро, инсонлараро мулоқот кенгайиб бораётган бир паллада Ватанимиз мустақиллигини мустаҳкамлаш, аждодларимиз қолдирган

маънавий-маданий меъросни асраб-авайлаш ва келгуси авлодларга беками-кўст етказиб бериш, ёшларимизни ақлли, доно, бахтли ва баркамол этиб тарбиялаш ғоят муҳим аҳамият касб этади.

Шу маънода турли ғоялар, ҳаётий қараш ва қадриятлар тўқнаш келган пайтда шахс масъулияти, у танлайдиган ижтимоий орзу-умидларнинг аҳамияти бекиёс даражада ортади.

Ғарб дунёсининг ўзидаги файласуфлар, социолог олимлар, «Бизга «Тўққизинчи симфония» (Бетховен) керак эмас!» ёки «Мона Лиза» ни лойга қориштирамиз!» каби жаҳолатпарастликка асосланган хитоблар «оммавий маданият» тарафдорлари ва мухлисларининг дастурий қарашлари негизини ташкил этади, деб ёзадилар.

Таассуфли жиҳати шундаки, гоҳида ғоятда истеъдодли инсонлар ҳам «оммавий маданият» тарғиботчиларининг кутқусига учраб, унинг тегирмонига сув қуймоқда. Масалан, рассом Салвадор Дали Леонардо да Винчининг «Мона Лиза» («Жаконда») асарини кулги қилиб, Мона Лиза лаблари устига мўйлов чизган ва «Мўйловли Жаконда» асарини яратган. Тадқиқотчиларнинг фикрича, мана шундай «аччиқ истеҳзоли, қора мазмунли кулги» – «оммавий маданият» фаолиятининг энг етакчи белгиларидан биридир. «Оммавий маданият» намояндалари қора, захарханда, беҳаё кулгуни «исён ифодаси» деб билишади. «Нимага қарши исён» деган савол туғилади. Агар «поп-маданият» дунёга «эҳсон» этаётган «поп-арт» («тасвирий санъат» деса ҳам бўлади), «поп- натижаларига қараб ҳукм юритадиган бўлсак, улар инсоният яратган барча қадриятларни исёнкорлик билан инкор этади: юксак маданиятни, маънавиятни, ахлоқни, юксак орзу-мақсадларни менсимайди... Улар учун эзгуликнинг ўзи йўқ. Жумладан, санъат - алоҳида истеъдодлар томонидан яратиладиган маънавий бойлик, мўъжиза эканлиги каби ижоднинг олий мезонлари «поп-маданият» тарафдорларининг ўта даражада ғашини келтиради. Уларча, ҳамма санъаткор бўлиши мумкин. Ҳамма нарса санъат аталиши мумкин. «Поп-арт» - оммавий санъат шу хулоса манбаида вужудга келган.

Чунончи, «оммавий маданият» намояндаларидан бири Карл Маннинг фикрича, атроф-борликда, маиший ҳаётда мавжуд барча нарсалар (масалан, консерва банкалари, синиқ тиш чўткалари, машина, водопровод кабиларнинг занглаган бўлаклари, турли суратлар, журнал-газета қийқимлари ҳам) ҳаёт бағридан алоҳида ажратилиб, уларга муайян тартиб берилиб, одамлар назарига тутилса, бу оддий чикиндилар баайни археологик қазилмалар чоғида топилган қадимги юнонлар даврига хос осори атиқалардай ўзгача аҳамият касб этиб, «санъат, маданият намуналари» қаторидан ўрин олар эмиш.

«Поп-арт» чиларнинг дастурий қарашини шундайки, улар инсонни эмас, аксинча, нарсалар ва буюмларни эъзозлашади; маънавий дунёни эмас, маиший-истеъмолчилик ҳис-туйғуларини қадрлайдилар ва уларни кенг оммалаштиришга интиладилар. Уларнинг маънавий позицияси – маънавиятни ўлдириш ва «нарсаларга қуллик» ни рағбатлантиришдир. Американинг

таниқли адиби Р. Бредбери айтганидек, «оммавий маданият» мактабидан ўтган авлод учун ҳаётнинг маъноси - автомобил, телевизор, музлаткичга эга бўлиш. Агар телевизор иккита бўлса, уларга шунча яхши.

«Оммавий маданият» да «Поп (оммавий)-музыка» алоҳида ўрин тутди. «Поп-музыка» ни «Янги рок» белгилайди. «Янги рок», таъбир жоиз бўлса, кучайтирилган ритмик тузилмали мусиқадир. Яъни жазавали ритм, зарб, шовкин ушбу мусиқанинг қиёфасидир. Бу мусиқа тинглашга, қалбдан ҳузурланишга эмас, балки вужуд ҳаракатига, талвасали рақсга йўналтирилган. «Оммавий маданият» даги техник-ижро воситалари мусиқа имкониятларини ниҳоятда торайтирмакда, полифонизм – мусиқий садолар бойлиги ва ранг-баранглигини йўққа чиқармакда.

Умуман айтганда, «поп-музыка» ижрочилиги кўнгилочар мусиқа ниқоби остида оммавий васвасали, шайтоний талвасали, бадахлоқ рақслар, кўпинча охири жанжал, ур-йиқит, ваҳшийликларга бориб етадиган агрессив дискотека шоуларини уюштириш билан ажралиб туради. 1970 йилда Калифорниянинг Алтамонте шаҳрида бўлган мусиқа фестивалида ўзини «поп-музыка» қироли ҳисоблайдиган «Роллинг Стоунз» («Айланаётган тош») гуруҳи концерти ана шундай ур-йиқитлар билан тугаб, полиция бу можаро оқибатлари билан узоқ муддат шуғулланишига тўғри келган эди. «Поп-музыка» намояндалари ўз «оммавий» ликларини таъкидлаш учун сахнадаги хатти-ҳаракатлари ва кийим-либослари намойишида ҳам – одоб-ахлоқ, жамиятга эҳтиром туйғуларини рад этиб - асосан кўча, оломончилик қонун-қоидаларига амал қиладилар. Ва ўзларининг кулгули даражада ажралиб турадиган шундай рафторларидан фахрланадилар. Афсусланарли томони шундаки, бундай ҳолатларни «поп-музыка»чилар санъатдаги демократизмнинг, ҳалқчилликнинг тантанаси, деб билишади.

Аслида, уларнинг сахнада ўзларини безорилардай тутиши санъатни ва санъаткорликни ерга уради. Бу эса ҳайрон қоларли эмас: чунки асл санъатни ерга уриш - «Оммавий маданият» нинг дастурий, яъни ўз олдига мақсад қилиб кўйган вазифаларидан биридир.

«Поп-музыка» намояндалари ижро этадиган кўшиқ матнлари эса, аввало, шеъриятнинг оддий талабларига жавоб бермайди ёки улар кўпроқ кўчада мавжуд беҳаё, жаргон ибораларга – қадриятларни, инсоний эзгуликларни киноя, мазах қиладиган сўзларга асосланган. Хуллас, эркинлик, демократия «намуналари» деб тавсия этилаётган «поп-музыка» матнлари билан ҳақиқий шеърият ҳамда асл ҳалқчил дид, соғлом руҳият, маънавият ўртасида ер билан осмонча фарқ бор.

1964 йилда АҚШда Т.Сазерн ва М.Хоффенберг деган икки муаллиф ҳамкорликда ёзишган «Кенди» («Асал қиз») номли романини нашрдан чиқаришди. Кейинчалик бу китоб қайта ва қайта, катта миқдорларда америкалик китобхонларга тақдим этилди. Ушбу роман асосида яратилган кинофильм кинотомоша бозорида кенг тарқалди. «Кенди» қаҳрамони, «Асал қиз» деб таърифланган жувон дуч келган одам билан тўшакда айш-ишрат қилишдан чарчамайди. Унинг ишқибозлари - турли диний ва сиёсий қарашли

шахслардир. «Кенди» романи Америка адабиётида шаклланган ва кенг тарқалган романтик табиатли, ширин ва гўзал ўй-хаёлларга берилувчан қизлар тимсолини кескин ҳажв қилади, уларнинг устидан кулади. Бадиий маҳорат талабларидан анча пастда турадиган, аммо «кўнгилочар» лик мавзуи мухлисларини ошуфта этган бу китобга АҚШ адабиётшунослари: «Маданий таназзулда олдинга қараб қўйилган улкан қадам», дея киноя билан баҳо беришди.

Худди шу китоб билан айнаи бир вақтда АҚШда Жон Речи исмли ёзувчининг «Тунги шаҳар» номли романи чоп этилди. Китоб саҳифаларида шаҳардаги тун - жинойтлар базмига айланади, инсон шахси ва унинг қадри эса мис чақага арзимайди. Бу роман «тубанлик ва қабоҳат - инсон табиатини белгиловчи ҳақиқатдир», деган ғояни тасдиқлаш учун битилган.

Биз нега бу икки романни эсладик? Айнан, ана шу китоблар ва улар асосида яратилган фильмлар – ғарбдаги «оммавий маданият» нинг адабиётдаги, телевидения ва кинодаги йўлини белгилаб берди. Интим муносабатлар, шахватпарастлик, зўравонлик, худбинлик, «Ким кучли бўлса - ўша ҳақ» деган чангалзорлар қонунини поэтиклаштириш АҚШ ва Европа «оммавий маданият» ида мана шундай асарлар таъсирида кенг оммалашди. Агар айрим Ғарб давлатларида эркак билан эркак, аёл билан аёл ўртасидаги никоҳ - ҳайратланарли ҳодиса бўлмай қолаётганлиги назар тутилса, «оммавий маданият» тарғиб этаётган маънавий тубанликлар, беҳаёликлар, қабоҳатлар нақадар чуқурлашиб кетганлигини тасаввур этиш қийин эмас.

Шу ўринда зарур бир изоҳ: «поп (оммавий) маданият» нинг намояндалари ва тарғиботчилари «поп-адабиёт» ни унчалик тан олишмайди. Уларнинг фикрича «адабиёт – бу сўз санъати» дегани. «Поп (оммавий) маданият» эса санъатга, жумладан, «сўз санъати» га қарши. Аниқроғи, «санъатсиз сўз», яъни ёввойи, дағал, тарбия, ахлоқни хуш кўрмайдиган «кўча сўзлари» га мойил. Бироқ, улар хоҳлайдими-йўқми, айнан Ғарб оламида бемаза қовуннинг уруғидай кўпайиб, томир отаётган «оммавий маданият» таъсирида «Поп (оммавий) адабиёт» ҳам туғилипти. Ва бу «адабиёт» «оммавий маданият» нинг тубан ғоялари тарғиботига хизмат қилмоқда.

«Оммавий маданият» кўпдан-кўп шаклларда ўзини намоён этади. Китч (заррача бадиий-эстетик қимматга эга бўлмаган нарса ва буюмларга юксак андоза тусини бериш), комикс (тагига қисқа матн ёки луқмалар битилган беҳаё матбаа - расм маҳсулотлари), старизм (субъектив эҳтиросларга берилган ҳолда, эстрада артистлари, актёрлар, спортчилар, теледикторларни илоҳийлаштириш), хеппининг (аввалдан режалаштирилмаган, ногаҳонда уюштириладиган «кескин» томошалар, масалан, роял, пианино ёки автомобилларни уриб абжағини чиқариш ёхуд ўт қўйиш орқали ваҳшиёна, оммавий «кўнгил очиш»лар уюштириш) «оммавий маданият»нинг айрим кўринишларидир.

1.3. Ўзбекистон аҳолисини «оммавий маданият»нинг емирувчи таъсиридан муҳофаза қилиш муаммолари.

Юқорида биз Ғарбда «оммавий маданият»нинг тарихи, туғилиш манбалари тўғрисида сўзладик. Ҳозир-чи? Ҳозирга келиб эса бу тамойиллар янада ғовлаб, томир отяпти. Масалан, «поп-музыка»га хос ўша ритмик «бит» (зарб), кўшиқ ниқобидаги алахсираш, валдирашга яқин дидсиз «репп»лар таъсири дунё миқёсида тарқалиб, миллий мумтоз ва халқ мусиқа санъатидан одамзотни узоқлаштирмоқда. Ғарб давлатларининг айримларида «оммавий маданият» тарқатаётган «порнография» (шармсизлик, ҳаёсизлик) ҳамда садизм (зўравонлик) тарғиботи йўлидаги ғовлар, қарангки, суд қарорлари асосида, бирин-кетин олиб ташланаяпти. Ҳатто АҚШ мактабларида «Янги рок» мусиқалари ўқув дастурларига киритилган...

«Оммавий маданият» мактабининг «натижалари» эса яққол кўриниб турибди. Масалан, АҚШнинг айрим мактабларида содир этилаётган портлашлар, болаларнинг савдойи, вас-вос кимсалар кўлида қурбон бўлаётгани, ёшлар феълида кучайиб бораётган агрессивлик жаҳон оммавий-ахборот воситалари орқали ҳаммага маълум. «Экканингни ўрасан» деб шунга айцалар керак-да. Афсуски, ер юзидаги ахборот алмашинуви мислсиз тезлашган ҳозирги глобализм шароитида, Ғарбдаги «марказлар» бундан фойдаланиб, бошқа давлатлар ва халқлар ўртасида Ғарб ҳаёти «жозибалари»ни, жумладан, «оммавий маданият» таъсирини «эркинлик шабадалари» тарзида имкон қадар кенг ёйишга енг шимариб ҳаракат қилмоқдалар.

АҚШнинг таниқли сиёсатшуноси Збигнев Бжезинский шундай ёзади: «...Маданият соҳасида Америка жаҳон ёшлари орасида алоҳида жозибадорлиги билан ажралиб туради. Бу эса АҚШга жаҳоннинг ҳеч бир давлатига насиб қилмаган сиёсий таъсирни таъминлайди. Айниқса, Американинг телевизион дастурлари ва фильмлари жаҳон бозорининг тўртдан уч қисмини эгаллайди. Унинг оммабоп мусиқаси, америкаликларнинг кизиқишлари, овқатланишларидаги одатлари ва ҳатто, кийинишларига бутун дунёда тақлид қиладилар». АҚШ сиёсати ва мафқураси намояндалари ўз мамлакатлари манфаати, сиёсати ва турмуш тарзини фақат китоблар, публитсистик чиқишлар орқали тарғиб этиш билан чекланиб қолаётганлари йўқ. Дунё халқларини «ғарблаштириш»-га уринишлар қуроли сифатида, масалан, «оммавий маданият» воситаларидан, турли-туман ахборот тарқатиш (реклама, матбуот, кино, телевидения каби) йўлларида зўр бериб фойдаланилмоқда.

Албатта, ҳалқимиз, жумладан, ёш авлод ғарб фан-техникаси, маданияти, адабиёту санъатининг илғор жиҳатларини инкор этмайди. Бироқ ғарбдаги тараққийпарвар зиёлиларнинг ўзи «ғарбнинг муаммоси» сифатида баҳолаётган «оммавий маданият»нинг маънавий-ахлоқий тубанликларини ёшларимиз қанча тез англаса, шунча яхши.

Тўғри, биз демократия даврида яшаяпмиз. Жамиятимизда кизиқиш ва майлларга ҳурмат билан қаралади. Аммо хатарли кизиқиш ва майллардан

давлат ва жамият ўзини ҳимоя қилиши лозим. Бунинг учун эса, энг аввало, реклама ва оммавий ахборот воситалари тўғрисидаги давлатимиз қонунларининг талаблари қатъий бажарилиши керак. Яъни «реклама» чилар ва журналистлар давлатимиз, жамиятимиз хавфсизлигига (жумладан, халқни, ёшларни маънавий айнитишга олиб келадиган ҳолатларга) йўл қўймасликлари керак. Афсуски, бундай ҳолатлар юз бераяпти.

Қолаверса, дунёқараш тарбияси имкониятларини ривожлантиришимиз лозим. Масалан, «Огоҳлик» иборасининг маъноларини бугунги замон шароитидан келиб чиқиб, анча кенг миқёсда тушунишимизга тўғри келади. Яъни бугунги огоҳлик халқимиз, айниқса, ёшлар дилини, руҳиятини, ақл-идроки ва умуман маънавиятини диний-ақидапарастлик, жаҳолатпарастликлар хатаридан ташқари, айна пайтда, жаҳонда юз бераётган сиёсий, мафкуравий, ижтимоий, иқтисодий, маънавий ва эстетик манфаатлар йўналишидаги ошқора ва хуфя курашларнинг кенг миқёсдаги хатарли жиҳатларидан, жумладан, «оммавий маданият» нинг емирувчи таъсиридан муҳофаза қилишни ҳам ўз ичига олади. Иложи бўлса, мамлакатимиз таълим тизимининг – мактаблардан тортиб то олий таълим муассасаларигача бўлган барча босқичлари ўқув дастурларига ана шундай кенг, юксак малакали, илғор замонавий, маъно-мазмунли, махсус «Огоҳлик» дарсларини киритиш мақсадга мувофиқдир. Бу ўйлаб кўриладиган муҳим ва жиддий масаладир.

Назорат саволлари:

1. Маданият терминининг мазмун-моҳияти.
2. Оммавий (поп) маданият нима?
3. “Popart” нима?
4. Субмаданият нима?
5. Нима учун суб маданият традицион маданиятга қарши?
6. Дин нима?
7. Ақидапарастликнинг маъноси.
8. Диний экстремизмнинг мазмун-моҳияти.
9. Диний экстремистик ташкилотлардан қандайларини биласиз?
10. Диний экстремистик ташкилотларнинг традицион дин ташкилотларидан фарқи нимада?
11. Терроризм нима, Унинг қандай кўринишларини биласиз?

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Атаев М.И. Замена мировоззрения как основная цель информационно-психологической войны // Сборник Высшей школы «Таҳлил ва истиқбол». – Т., 2006. – № 8. – С. 4-8.
2. Тошбоев О. Келажак қайғуси ёхуд глобаллашув жараёни. // Тафаккур. – Т., 2007. – № 1. – С. 16.
3. Умаров Б. Глобаллашув зиддиятлари. – Т.: Маънавият, 2006. – 160 б.
4. Ўзбекистон миллий энциклопедияси. 9-жилд. – Т.: «Ўзбекистон миллий

- энциклопедияси» Давлат илмий нашриёти, 2005. – 612 б.
5. Шерстюк В.П. Информационная безопасность в системе обеспечения национальной безопасности России, федеральные и региональные аспекты обеспечения информационной безопасности / Развитие информационного общества в России. Том 1. – М., 2004. –359 с.
  9. Technologies for education. Wadi D. Haddad, A.Draxler. -P.94-118.
  10. Ишмухаммедов Р. Таълимда инновация. – Тошкент: «Фан», 2010.
  11. Исянов Р.Г. Олий таълим муассасалари профессор-ўқитувчиларини малакасини ошириш технологиялари. -Т.: Фан. 2011 й. -189 б.
  12. www.Ziyonet.uz.
  13. www.Uza.uz.
  14. www.alorada.uz.
  15. www.Podrobno.uz.

IV. АМАЛИЙ МАШҒУЛОТ МАТЕРИАЛЛАРИ

1-амалий машғулот: Бугунги глобаллашув шароитида маънавий ва мафкуравий соҳаларда бўлаётган таҳдидлар ва уларга қарши санъат соҳаси ходимларининг онгида мафкуравий иммунитетни шакллантириш муаммолари. Иллатни кадриятга айлантириш механизми (ёхуд Овертон ойнаси) нинг мазмун-моҳияти, ҳамда Ўзбекистон халқига таҳдиди.

Ишдан мақсад: Иллатни кадриятга айлантириш механизми, ёхуд “Овертон ойнаси” (имкониятлар ойнаси) технологияси бўйича назарий билим ва амалий кўникмалар олиш.

Ишни бажариш учун намуна. Иллатни кадриятга айлантириш механизми, ёхуд “Овертон ойнаси” (имкониятлар ойнаси) технологияси.

“Овертон ойнаси” (имкониятлар ойнаси) технологиясига кўра, исталган нарсани, ҳаттоки илгари ақл бовар қилмаган нарса ва ҳодисалар ёки иллатларни қонунийлаштириш ва, ҳаттоки, бутун бошли миллатлар учун “кадрият” даражасига олиб чиқишга эришиш мумкин. Бунинг учун ҳар қандай жамиятда “имкониятлар ойнаси” мавжуд. Бу “мияни тозалаш” эмас, бу жуда юқори самара билан ишловчи ва амалда ўз исботини топган аниқ сиёсий технология бўлиб, минглаб ядровий қурооллардан ҳам даҳшатли оқибатларга олиб келади. Бунга тарихда мисоллар кам эмас.

Мутахасисслар фикрича “Овертон ойнаси” услубида қийидаги босқичлар мавжуд:

Биринчи босқич – ақл бовар қилмайдиган масала (мисол учун каннибализм -одамхўрлик). Ҳозирча одамхўрлик жамият учун ўта жирканч ва умуман қабул қилиб бўлмайдиган масала сифатида қолмоқда. У ҳақида на оммавий ахборот воситалари орқали ва на бир фаросатли давраларда гапириб бўлади. У ҳар томонлама таъқиқланган ва одамхўрликнинг ҳар қандай қўриниши учун кескин жазо чоралари назарда тутилган ҳолат бўлиб турибди.

Лекин бу муаммони илмий нуқтаи назардан ўрганиши мумкинку! Демак ўрганамиз.

Шундай қилиб, “Овертон ойнаси” воситасида каннибализм масаласини “ақл бовар қилмайдиган масала” босқичидан

Иккинчи босқичга – “ўта кескин (радикал) ҳолат” босқичига ўтказамиз.

Нимага энди одамхўрлик ҳақида гаплашмас эканмиз?! Ҳеч бўлмаганда, олимларимиз бу ҳақида фикр юритишсин. Улар ахир олим-ку! Улар учун таъқиқланган мавзунинг ўзи йўқ. Улар ҳар қандай нарса ҳақида гапиришлари, фикр юритишлари, тадқиқотлар олиб боришлари лозим. Шундай экан, келинг, этнологик симпозиум ташкил этамиз ва унда “Полинезия қабилаларининг экзотик одатлари” мавзусида суҳбат курамиз.

Во, ажабо! “Овертон ойнаси” ўз ҳолатидан силжиди, кенгайди, яъни одамзот дунёқарашини ўзгартириш учун асос яратилди. **“Ақл бовар қилмайдиган ҳолатдан” асталик билан “ўта кескин (радикал) ҳолат”га ўтдик.**

Бошланиши учун, масалан, “илғор” британиялик олимларнинг “одам гўштини ёйиш” ҳақидаги фикрларини керакли ОАВларда эълон қиламиз. Бунинг учун жаҳондаги барча етакчи ОАВлар бизнинг ихтиёримизда. “Овертон ойнаси” натижа бера бошлади – каннибализм илмий доирага киритилди. Бу борадаги таъқиқларга чек қўйилди. Табулардан воз кечилди. Муаммонинг бирламчилиги парчаланди.

Ойна эндиликда кейинги, яъни учинчи босқичда янада кенгайтирилади. Одамхўрлик масаласини энди учинчи босқич “ўйлаб кўрса бўладиган ҳолат” босқичига ўтказамиз.

Диққат қилинг! Бу босқичда айни жозибали номни шакллантириш муҳим аҳамиятга эга. Зеро, ақл бовар қилмайдиган ғояни қонунийлаштириш учун унинг асл номини алмаштириб қўйиш керак.

“Каннибализм” ёки “одамхўрлик” ибораси йўқ, у энди, масалан “антропофагия” деб номланади. Лекин бу номни ҳам кейинроқ алмаштириши мумкин. Қарангки, бундай атама ҳақоратомуз маънога эга экан.

Янги-янги номларни ўйлаб топишдан мақсад – масала моҳиятини унинг номидан айириш, сўз шаклини унинг мазмунидан узиб олиш, тилни ғоявий қарама-қаршиликлардан тозалаш.

“Ташналик ва очликдан ўлаётган болаларини ўз қонидан ичириб сақлаб қолган жасур она ҳақидаги афсонани эслайсизми?”, “Антик даврдаги худоларничи? Улар умуман ҳамма нарсани истеъмол қилишган. Римликларда бу норма эди!”, “Қадимий шаманлар одамларни ўз илоҳлари йўлида қурбонликка сўйишган”, “Насронийларчи? Уларда антропофилия билан ҳаммаси доимо жойида бўлган. Улар ҳанузгача ўз худоларининг қонини ичишади. Сиз насроний черковни айбламасиз, ахир? Умуман олганда, бошқаларни айблашга нима ҳаққингиз бор? Сиз кимсиз ўзи?”.

Одамхўрлик энди “нозик масала” босқичини ҳам тугатиб, бешинчи босқичга “машхурлик” томон йўл олади.

Ижтимоий онгда муаммо учун сунъий равишда “кураш майдони” яратилди. Энг чеккада одамларни қўрқитувчи радикал шахслар, жамиятлар, турли ҳаракатлар ва бошқа тузилмалар махсус равишда яратилади ва молиялаштирилади. Одамхўрликка нисбатан ҳанузгача қарши бўлганларни ўша радикаллар қаторига қўшиб қўйилади. Бундай қўрқитувчилар “ақлдан озган психопатлар”нинг ролини ўйнайдилар. Улар бу ҳақида билишлари шарт эмас. Бунинг учун уларнинг онгига эга чиқиш ва уларни ўзлари билмаган тарзда бошқариб туриш керак.

Ҳа, майли, “адолат” ва “плюрализм” учун антропофилияга қарши бўлганларга ҳам ўз фикрларини айтиш учун имконият берайлик. Бизда, ахир, газета ва журналларнинг камдан-кам одам ўқийдиган варақлари ва жойлари ҳам бор-ку! Телевизор ва радиони ҳам кун бўйи эшитавермаймиз, ахир. Улар ҳам чиқиш қилишсин, майли энди. Бунинг учун ҳамма ухлайдиган тун соатлари, “иш қизиб турганда телевизор кўришга бало борми?!” деб номланувчи соатлар ҳам бор. Жуда бўлмаса, зерикарли сарлавҳа остида бериш ҳам мумкин, ёки ўша мақола ёнига жуда ҳам қизикарли маълумотларни ёки “текин совғалар мавсуми” ҳақидаги хабарни жойлаштириш мумкин.

“Олимлар” ва “журналистлар” антропофилия фойдасига сўз юритиб, “инсоният тарихида бир-бирини еб туриш ҳолатлари жуда ҳам кўп бўлган ва бу нормал ҳолат” кабилидаги фикрларни илгари суришади. Антропофилия мавзуси энди “машхурлик” даражасига эришди. “Овертон ойнаси” ўз ҳаракатида давом этади.

Қонунийлаштириш тарафдорларини қўллаб-қувватлаш мақсадида, бошқа бировни еб қўйган жиноятчини “инсонийлаштириш” ва унинг учун ижобий образ яратишга урғу берилади. “Улар ижод аҳли, ахир. Хотинини еб қўйибди. Хўш, бунинг нимаси ёмон?”, “Улар ўз қурбонларини чин муҳаббат ила севишади. Еб қўйибдимиз, демак, севади”, “Билсангиз, антропофилларда IQ даражаси анча баланд бўлади”, “Антропофилларнинг ўзлари жабрланган шахслардир. Уларни бу ишга ҳаёт мажбур қилган”, “Уларнинг айби йўқ, улар шундай тарбия кўрганлар”. Бундай гап-сўзлар кенг омма онгига телевидение, радио, интернет, газета ва журналлар орқали доимий ва тизимли равишда сингдириб борилади.

Сиз фалончи қўшиқчи ёки кино юлдузи антропофил эканини эшитдингизми?”, “Жаҳонга машхур фалончи рассом ёки бастакор аслида антропофил бўлган экан. Бунинг учун у бечорани қамашган ҳам экан”, “Уларнинг қанча-қанчаларини жиннихоналарга тиқиб юборишган экан-а!”, “Фалон ерда илгари бундайларни мамлакатдан ҳайдаб чиқаришган экан”, “Айтганча, Леди Гаганинг янги “Eat me, baby!” қўшиғини эшитдингизми?”, “Бу йилги “Евровидение” танловида антропофил ғолиб бўлибди. Унга миллионлаб одамлар овоз беришибди!”, “Бизникига янги йил кечаси Қор Бобо кийимида бир антропофил келди.

Мавзу етарли даражада қизиди. Энди “Овертон ойнаси”ни навбатдаги – олтинчи босқич “давлат сиёсати даражасидаги масала” босқичига силжитса ҳам бўлаверади.

Юқори давлат лавозимларига бирин-кетин антропофил шахсларни тайинлаш бошланади.

Сиёсатчилар антропофилияни қонунийлаштириш ҳақида ўзларининг дастлабки чиқишларини қила бошлайдилар.

“Антропофилияни қонунийлаштириш тўғрисида”ги қонун лойиҳаларини таклиф эта бошлайдилар.

Уларнинг иши ОАВда атрофлича ёритиб борилади. Кенг омма онгига “Одам ейишни таъқиқлаш таъқиқланади” тушунчаси сингдирилади.

“Антропофилия ва одам гўштини истеъмол қилиш ҳақида умумжаҳон декларацияси”ни қабул қилиш керак.

“Либерализм”, “демократия”, “сўз ва фикр эркинлиги” яратиб бераётган кенг имкониятлардан унумли фойдаланишда давом этамиз. “Илғор” фикрлар ва “замонавий мода”га ҳали ҳам қарши бўлганларни аёвсиз калтаклашда давом этамиз, “қолоқлик”да айблашни кучайтирамиз.

Назорат саволлари:

1. Маданият терминининг мазмун-моҳияти.
2. Оммавий (поп) маданият нима?
3. “Popart” нима?
4. Субмаданият нима?
5. Иллатни қадриятга айлантириш механизми нима?
6. Овертон ойнаси нима?
7. “Имкониятлар ойнаси” неча босқичдан иборат?
8. “Имкониятлар ойнаси” қандай босқичларини биласиз?
9. Иллатни қадриятга айлантириш механизмининг Ўзбекистон учун қандай хавф-хатари мавжуд?
10. “Имкониятлар ойнаси” технологияси Ўзбекистонда қўлланилиши мумкинми?

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Атаев М.И. Замена мировоззрения как основная цель информационно-психологической войны // Сборник Высшей школы «Тахлил ва истиқбол». – Т., 2006. – № 8. – С. 4-8.
2. Тошбоев О. Келажак қайғуси ёхуд глобаллашув жараёни. // Тафаккур. – Т., 2007. – № 1. – С. 16.
3. Умаров Б. Глобаллашув зиддиятлари. – Т.: Маънавият, 2006. – 160 б.
4. Ўзбекистон миллий энциклопедияси. 9-жилд. – Т.: «Ўзбекистон миллий энциклопедияси» Давлат илмий нашриёти, 2005. – 612 б.
5. Шерстюк В.П. Информационная безопасность в системе обеспечения национальной безопасности России, федеральные и региональные аспекты обеспечения информационной безопасности / Развитие информационного общества в России. Том 1. – М., 2004. – 359 с.
6. Technologies for education. Wadi D. Haddad, A. Draxler. -P.94-118.
7. Ишмухаммедов Р. Таълимда инновация. – Тошкент: «Фан», 2010.
8. Исянов Р.Г. Олий таълим муассасалари профессор-ўқитувчиларини малакасини ошириш технологиялари. -Т.: Фан. 2011 й. -189 б.
9. www.Ziyonet.uz.
10. www.Uza.uz.
11. www.alorada.uz.
12. www.Podrobno.uz.

2-амалий машғулот: Маънавий ва мафкуравий таҳдидларни аниқлашда тизимли таҳлилнинг услуб ва услубиятидан фойдаланган ҳолда қарор қабул қилиш.

Ишдан мақсад: Маънавий ва мафкуравий таҳдидларни аниқлашда тизимли таҳлилнинг услуб ва услубиятидан фойдаланган ҳолда қарор қабул қилиш бўйича назарий билим ва амалий кўникмаларга эга бўлиш.

Масаланинг қўйилиши: Юқорида биз Ғарбда «оммавий маданият»нинг тарихи, туғилиш манбалари тўғрисида сўзладик. Ҳозир-чи? Ҳозирга келиб эса бу тамойиллар янада ғовлаб, томир отяпти. Масалан, «поп-музыка»га хос ўша ритмик «бит» (зарб), кўшиқ ниқобидаги алаҳсираш, валдирашга яқин дидсиз «репп»лар таъсири дунё миқёсида тарқалиб, миллий мумтоз ва халқ мусиқа санъатидан одамзотни узоқлаштирмоқда. Ғарб давлатларининг айримларида «оммавий маданият» тарқатаётган «порнография» (шармсизлик, ҳаёсизлик) ҳамда садизм (зўравонлик) тарғиботи йўлидаги ғовлар, қарангки, суд қарорлари асосида, бирин-кетин олиб ташланаяпти. Ҳатто АҚШ мактабларида «Янги рок» мусикалари ўқув дастурларига киритилган...

Ишни бажариш учун намуна. Маънавий ва мафкуравий таҳдидларни аниқлашда тизимли таҳлилнинг асосий услубларидан фойдаланиш мақсадга мувофиқ. Умуман, тизимли таҳлил методикаси қарор қабул қилувчи шахсда бошланғич босқичда муаммоли вазият тўғрисида уни формал кўринишда тасаввур қилиш услубини танлашга, математик моделни шакллантиришга ёки моделлаштиришга нисбатан ўзида миқдорли ва сифатли усулларни мужассамлаштирувчи янги ёндашувлардан бирини қўллашга имкон берувчи етарли маълумотларнинг йўқлиги ҳолатларида ишлаб чиқилади ва қўлланилади. Шу ўринда қайд этиш керакки, тизимли таҳлил бўйича қўлланма бўла оладиган универсал методиканинг ўзи йўқ.

Маънавий ва мафкуравий таҳдидларни аниқлашда тизимли таҳлилнинг воситалари ва усулларидан ҳамда энг кенг қўлланиладиган асосий услубларни кўриб чиқамиз.

Назорат саволлари:

1. Глобаллашув нима, қандай маънони билдиради?
2. Иммунитет нима, мафкуравий иммунитет нимани англатади?
3. Ижтимоий тармоқлар нима? Улардан қандайларини биласиз?
4. “Интернет таъсирининг оқибатлари тўғрисида нима биласиз?
5. Таълим муассасалари орқали ёшларни Интернетдаги ижтимоий тармоқларининг салбий таъсиридан қандай ҳимоялаш мумкин ?
6. Телекоммуникация воситалари орқали ёшларни ижтимоий тармоқларининг салбий таъсиридан қандай ҳимоялаш мумкин ?
7. Ушбу соҳага қаратилган қандай қонунларни биласиз?
8. Яна қандай қонунлар яратиш мумкин?
9. Бу йўналишда ота-оналарнинг вазифалари нимадан иборат бўлиши керак?

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Атаев М.И. Замена мировоззрения как основная цель информационно-психологической войны // Сборник Высшей школы «Тахлил ва истиқбол». – Т., 2006. – № 8. – С. 4-8.
2. Тошбоев О. Келажак қайғуси ёхуд глобаллашув жараёни. // Тафаккур. – Т., 2007. – № 1. – С. 16.
3. Умаров Б. Глобаллашув зиддиятлари. – Т.: Маънавият, 2006. – 160 б.
4. Ўзбекистон миллий энциклопедияси. 9-жилд. – Т.: «Ўзбекистон миллий энциклопедияси» Давлат илмий нашриёти, 2005. – 612 б.
5. Панарин И.Н., Панарина Л.Г. Информационная война и мир. – М.: ОЛМА-ПРЕСС, 2003. – 382 с.
6. Фролов К.В., Шерстюк В.П. и др. Безопасность России. Правовые, социально-экономические и научно-технические аспекты. Информационная безопасность. – М.: МГФ «Знание», 2005. –512 с.
7. Шерстюк В.П. Информационная безопасность в системе обеспечения национальной безопасности России, федеральные и региональные аспекты обеспечения информационной безопасности / Развитие информационного общества в России. Том 1. – М., 2004. –359 с.
8. Самаров Р.Ю, Раджабов А... Сиесий матн тахлили (методология, назария, амалиёт). Тошкент, 2010.Methods of Teaching. Course Gulde. Associate Degree in Education B.Ed.(Hons) Elementary. 2012. -P.44-65.
9. Technologies for education. Wadi D. Haddad, A.Draxler. -P.94-118.
- 10.Ишмухаммедов Р. Таълимда инновация. – Тошкент: «Фан», 2010.
- 11.Исянов Р.Г. Олий таълим муассасалари профессор-ўқитувчиларини малакасини ошириш технологиялари. -Т.: Фан. 2011 й. -189 б.
12. www.alorada.uz.
13. www.Podrobno.uz.
14. www.bimm.uz.
15. www.uza.uz.

V. КЕЙСЛАР БАНКИ

1-топшириқ. Куйида берилган кейс билан танишинг ва ундаги муаммони ечимини топинг.

Маънавий тахдидларга қарши кураш давлатнинг, бирор бир ижтимоий уюшманинг иши бўлмай, ҳар биримизнинг вазифамиздир. Бепарволик ва лоқайдлик ўз манфаатини жамоат манфаатидан устун қўйишдан, худбинликдан, келажак ҳақида қайғурмасликдан, ўзига ҳам, ўзгаларга ҳам ишонмасликдан, қўрқоқликдан келиб чиқади. Жамият келажagini ўйлайдиган инсон ҳеч қачон теварак-атрофидаги ҳодисаларга бепарво, лоқайд бўлмайди. Зарарли, ёт жараёнларни фош қилади, уларга қарши фидойилик билан курашади. Шунинг учун Ўзбекистоннинг биринчи президенти И.Каримов бу

масалани алоҳида таъкидлаган: «*Барчамизга аён бўлиши керакки, қаердаки бепарволик ва лоқайдлик ҳукм сурса, энг долзарб масалалар ўзи бўларлиликка ташлаб қўйилса, ўша ерда маънавият энг ожиз ва заиф нуқтага айланади. Ва аксинча – қаерда ҳушёрлик ва жонкуярлик юксак ақл-идрок ва тафаккур ҳукмрон бўлса, ўша ерда маънавият қудратли кучга айланади*»⁴.

Қуйидаги кейс – маънавий баркамол ва комил инсоннинг ақлий, ахлоқий, маънавий фазилатлари юксак бўлиши, кишиларнинг чуқур ва замонавий билим, кенг дунёқараши, мустақил фикрлаш салоҳиятига эга бўлиши, унинг юксак маънавий камолот соҳиби бўлишининг асосий шакли – юксак маънавиятнинг муҳим омили эканлигини кўрсатиб беришга, маънавий ҳаётимизни издан чиқаришга қаратилган жиддий хатарлар ва уларнинг олдини олиш йўллари ишлаб чиқишга имкон яратади.

Кейсни ечиш жараёнида ушбу вазиятни таҳлил қилиб, муаммони олдини олиш ва уни ҳал қилиш йўллари ишлаб чиқишга ҳаракат қилинг.

Ушбу кейсни муваффақиятли амалга ошириш учун мавзу бўйича маънавий тараққиёт мезонлари ҳақида билим ва кўникмаларга эга бўлиш зарур.

Тавсия этилган кейсни ечиш қуйидаги натижаларга эришишга имкон яратади:

- ўзлаштирилган мавзу бўйича билимларни мустаҳкамлаш;
- муаммонинг ҳамда қабул қилинган ечимнинг индивидуал ва гуруҳий таҳлилида билим ва кўникмаларни қайта топшириш;
- манتيкий фикрлашни ривожлантириш;
- мустақил равишда қарор қабул қилиш кўникмаларини эгаллаш;
- ўқув ахборотларини ўзлаштириш даражасини текшириб кўриш.

Кейс

Бепарволик ва лоқайдликка йўл қўймаслик, ҳушёрлик ва жонкуярлик (Муаммоли вазият)

Ҳозирги пайтда инсоният ҳаётига катта хавф туғдираётган ҳалқаро терроризм, диний экстремизм, наркоагрессия ва СПИД сингари офатларни кўпчилик яхши билади. Лекин бугунги кунда ҳамма ҳам билавермайдиган, ошкора кўзга ташланмайдиган, маънавий ҳаётимизни издан чиқаришга қаратилган жиддий хатарлар ҳам борки, уларнинг олдини олмасак, кейин кеч

---

⁴ Каримов И.А. Юксак маънавият - енгилмас куч. Маънавият-Т.: 2008.

бўлади. Булар Ғарб оламида кенг тарқалган эгоцентризм ва эркинлик ниқобидаги ахлоқсизлик фалсафасидир.

“Менга нима” деб қараш, лоқайдлик, беписандлик, ўзини, ўз манфаатини ҳаммадан устун қўйиш, худбинлик, ҳамма нарсалар менинг хузур-ҳаловатимга хизмат қилиши керак, дейиш, шуҳратпарастлик, кибр, маҳмадоналик, тажанглик, бировни эшита билмаслик, хатосини тан олмаслик, совуққонлик, танқидга чидамсизлик – эгоцентризм дардига дучор бўлган одамнинг белгилари.

Масалан, икки нафар ўсмир маҳалламизда сигарет чекиб турибди. Илгари буни кўриб, “Ие. Нега чекади-я бу болалар”, деб, танбех берардик. Бугун эса тўхтаб, гапиришга иродамиз етмайди. Ичимиздаги худбинлик “Нима қиламан кайфиятимни бузиб. Қўй, индама, менга нима, болага ота-она тарбия берсин”, - деб, бепарволик билан ўтиб кетамиз. Орадан маълум бир вақт ўтгач маҳаллада сигарет чекиб турган болаларнинг сони кўпая бошлади. Виждонимиз қийналиб, болаларга танбех беришга яна ҳаракат қилдик. Ҳозирги ўсмирлар ҳам анойи эмас. Бетга чопарлиги бор. “Нима ишингиз бор. Амакиммисиз, ҳоламмисиз”, дейди. Биз эса, “менга нима”, – деб йўлимизни давом эттирамиз. Чунки ишларимиз жуда кўп, қаергадир шошиляпмиз. Бизнинг гапларимиз ўспирин болаларга ёқмайди. Маълум бир вақт ўтгач, ўспирин болалар секин-аста гиёҳванд модда истемол қила бошлади. Маҳаллада бирин-кетин аянчли фожеалар рўй бера бошлади. Ўғирлик, муштлашишлар, зўравонлик, тартибсизлик... Қаердан келди бу иллат? Ким айбдор? Қўшни хонадонда истиқомат қилаётган бола гиёҳванд моддани меъёрдан кўпроқ истеъмол қилганлиги туфайли оламдан ўтди. Орадан яна бир неча кундан сўнг яна фалокат. Қўшни аёлнинг фарзанди муштлашиб, оғир жароҳат олибди. Энди маҳалладошлар инсонийлик ва одамгарчилик ҳақида қайғуриб, қўшнилاردан кўнгил сўрашга киришишибди.

Боболаримиз: “Бир болага етти қўшни ҳам ота, ҳам она” деган, шунга амал қилган. Кўраяпсизми? Лекин нега биз боболар удумига амал қилмадик? Авлодлар ҳақида қайғурмадик. Бошимизга обдан бирин-кетин кулфатлар тушгандан кейингина одамийлик ва инсонпарварлик ҳақида ўйлай бошладик?

Одам қандай қилиб эгоцентрист бўлиб қолади? Ота-онанинг педагог дастидан. Қандай қилиб? Ота-она ўзлари тукқан боласини еру жаҳонга ишонмай бу дунёнинг марказига айлантириб оладилар. Болага буни (дунёнинг маркази бўлишни) ўргатишади. Бола нима қилсин? Ўрганади. Бундай ота-оналар тарбиясида: “Фақат менинг боламга яхши бўлиши керак. Болам бахтли бўлиши керак” деган тамойилга амал қилдилар ва ... қаттиқ адашдилар.

Боласининг истаган, ҳатто истамаган, сўрамаган нарсаларни ҳам уюб ташлашади. Меҳнатни, бировга ғамхўрликни, бошқалар ҳам худди ўзи каби одам эканлиги, уларнинг ҳам хурмати, манфаатлари борлигини эслатмайдилар.

Бола боғчасига боради. Ўзидек болалар билан биринчи учрашув. Бошқалардан ота-онасиникичалик ғамхўрликни кутади. Кўрмагач талаб қилади. Биринчи учрашув – жамоа билан биринчи тўқнашувга айланди. Йиғлайди.

Мактабда муомала, муроса, бурчни билмайди. Масъулиятсиз. Жон куйдирмайди. Ота-она буни қўллаб-қувватлайди. Бошқа мактабга кўчиради. “катта бўлса ҳаммаси жойига тушиб кетади”, - деб ўзларини алдайдилар. У катта бўлади. Унга қўшилиб талаблари, ишёқмаслик, масъулиятсизлик, бошқаларга иддаолари, иллатлари ҳам вояга етади. Кучга киради.

Ота-онанинг белидан кучи, чўнтагидан барака кетади. Энди бефойда, кераксиз одамларга айланиб қоладилар.

Худбин йигит энди жамоавийлик, кўпчилик бўлиб яшаш тартиб-қоидаларига, бурчларига тўқнашади. Биринчи тўқнашувдаёқ енгиледи. “Мен яхши – ҳамма ёмон” деган қулай ёлғон қобигига уй қуриб, яшай бошлайди. Шундай қилиб, ота-онанинг, кишиларнинг лоқайдлиги жамиятдан, ҳаётдан асоссиз норози эгоцетристларни пайдо қилади. Маънавий қаровсизлик, бурчсизлик ўсмирни гиёҳвандларга, жиноятчиларга, ким мўмай пул ваъда қилса, ўшаларга топширади.

Шу тариқа, эгоцетрист-худбинлар жабрини биринчи – уларнинг ота-оналари тортади. Кейин бошқалар. Чунки тушунтириб, одамларга яхшилик қилиш керак десангиз, “бунинг томи кетибди”, - деб ўйлайди. “Ватанга нима бердинг?” десангиз, у: “Ватаним менга нима берди?”, - дейди ўқрайиб. Чунки у туғилгани, яшаётгани борлиги учун ҳамма унга нимадир бериши керак. У эса ҳеч кимга ҳеч нарса бермаслиги керак. У сизга “фойдаланса бўладиган ё бўлмайдиган нарса”, - деб қарайди. Бизларни бу кўйга тушишдан Худонинг ўзи асрасин.

Саволлар:

1. Сизнинг фикрингизча ушбу мақолада муаллиф қандай муаммони кўтариб чиққан?
2. Мақолада муаммони тасдиқловчи қандай далиллар мавжуд?
3. Вазиятдаги бепарволик, лоқайдлик туфайли вужудга келган салбий иллатларни ажратиб олинг ҳамда ушбу муаммонинг келиб чиқиш сабаби нимада деб уйлайсиз?

4. Муаллиф ўз мақоласида муаммони олдини олдиш йўллари қандай баён этган?

5. Сизнинг фикрингизча ушбу муаммони қандай ечиш мумкин?

2-топшириқ. Ассесмент методини қўллаш.

Методнинг мақсади: мазкур метод тингловчиларнинг билим даражасини баҳолаш, назорат қилиш, ўзлаштириш кўрсаткичи ва амалий кўникмаларини текширишга йўналтирилган. Мазкур метода орқали таълим олувчиларнинг билиш фаолияти тест олиш, муаммоли вазиятларни ечишни машқ қилиш бўйича ташҳис қилинади ва баҳоланади.

Методни амалга ошириш тартиби:

“Ассесмент” лардан маъруза машғулотида мавжуд билим даражасини ўрганишда, янги маълумотларни баён қилишда, амалий машғулотларда эса мавзу ёки маълумотларни ўзлаштириш даражасини баҳолаш, шунингдек, ўз-ўзини баҳолаш мақсадида индивидуал шаклда фойдаланиш тавсия этилади. Шунингдек, ўқитувчининг ижодий ёндашуви ҳамда ўқув мақсадларидан келиб чиқиб, ассесментга қўшимча топшириқларни киритиш мумкин.

Намуна: Тингловчиларнинг маъруза ва амалий машғулотида олган билим даражаларини ўрганиш, ўзлаштириш даражаларини баҳолаш мақсадида машғулотлар сўнгида ассесмент методини қўллаб, аввалдан тайёрланган тестлар ёрдамида текширув ўтказилиши мумкин.

VI. Мустақил таълим мавзулари

Мустақил ишни ташкил этишнинг шакли ва мазмуни. Модулни ташкил этиш ва ўтказиш бўйича тавсиялар

“Мафкуравий иммунитетни шакллантиришда тизимли таҳлил” модулини ўрганувчи қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш курси тингловчилари олган назарий ҳамда амалий билимларини мустахкамлаш учун мустақил таълим вазифасини бажарадилар. Бунинг учун улар қўшимча адабиётлар ва интернет тармоғидан фойдаланган ҳолда назарий ва амалий машғулотларда ўтилган ва куйида берилган мавзулар бўйича кейс ечадилар ёки бошқа вазифалар бажарадилар. Кейсларнинг мураккаблик даражасини юқори бўлиши мақсадга мувофиқ ҳисобланади.

Мустақил таълим мавзулари:

- Ахборот хавфсизлиги тушунчасининг мазмун-моҳияти нима?
- Ахборот хавфсизлиги соҳасидаги таҳдидлар классификацияси.
- Мафкуравий хавфсизликнинг мазмун-моҳияти.
- Маънавий хавфсизликнинг мазмун-моҳияти.
- Диний экстремизм ва терроризмнинг мазмун-моҳияти.
- Мафкуравий кўпуровчиликнинг мазмун-моҳияти.
- Амалий вазифаларни ҳал этишда ТТдан фойдаланишнинг қандай босқичларини кўрсатиш мумкин?
- Оммавий маданият миллий маданиятга таҳдид сифатида.
- Ёшлар орасида учрайдиган оммавий маданиятнинг Ўзбекистондаги ҳолати.
- Флешмоб акциялари: мазмун-моҳияти, тарихи, ривож, Ўзбекистонда тарқалиши.
- Глобаллашув шароитида ахборот соҳасида бўлаётган таҳдидлар ва уларга қарши ёшларнинг онгида мафкуравий иммунитетни шакллантириш муаммолари.
- Халқаро интернет тармоғи орқали ёшларнинг онгига бўлаётган таҳдидлар, уларнинг тавсифи.

VII. ГЛОССАРИЙ.

“Мафкуравий иммунитетни шакллантиришда тизимли таҳлил” модулининг асосий тушунчалари ва атамалари

Инглиз тилида	Рус тилида	Ўзбек тилида	Ўзбек тилидаги шарҳи
information	информация	ахборот	Шахс, предмет, воқеа, ходиса, жараёнлар ҳақида, олинган манбасидан ва шаклидан қатъий назар маълумот
information security	Защита информации	Ахборотни химоя қилиш	Ахборотни химоя қилишга қаратилган чора-тадбирлар.
information security	Информационная безопасность	Ахборот хавфсизлиги	Шахс, жамият ва давлатнинг ахборот соҳасидаги манфаатларининг химояланганлик даражаси.
idea	идея	ғоя	Тафаккур махсули бўлиб, инсонлар ва жамиятнинг рухиятига таъсир қилувчи, ички дунёсига кириб, уни ҳаракатга келтирувчи, мақсад сари етакловчи фикр.
ideology	идеология	мафкура	Муайян ижтимоий гуруҳ ё қатламнинг, миллат ёки давлатнинг эҳтиёжларини, мақсад ва интилишларини, ижтимоий-маънавий тамойилларини ифода этадиган ғоялар, уларни амалга оширишнинг усул ва воситалари тизимидир.
culture	культура	маданият	Кишилик жамияти ёки бирор халқнинг ишлаб чиқаришида, ижтимоий ва

			маънавий хаётидахаётида эришган ютуқлари.
Pop culture	Массовая культура (попкультура)	Оммавий маданият	<p>Ахлоқий бузуқлик ва зўравонлик, индивидуализм, эгоцентризм ғояларини тарқатиш, халқларнинг неча минг йиллик анъана ва қадриятлари, турмуш тарзининг маънавий негизларига беписандлик, уларни кўпоришга қаратилган, Ғарб дунёсида ўтган асрнинг иккинчи ярмида шаклланган, туб мазмун-маъносига, мақсад-ниятига кўра чинакам маданиятга қарши бўлган маданият турлари.</p> <p>Мутахассисларнинг фикрича, ҳали илм-фанда «антикультура» («ғайримаданият») деган илмий тушунча шаклланмаганлиги учун «оммавий маданият» тушунчаси, ночорликдан қўлланилмоқда. Чунки, «оммавий маданият», аслида маданиятсизлик, яъни маънавийтсизлик ва ахлоқсизлик синонимидир. «Оммавий маданият» шу боисдан, юксак истеъдод ва ўлмас маънавий-ахлоқий ғоялар байроқдори бўлган мумтоз маданиятни, санъатни, инкор этади.</p>

balance	Идеологическая безопасность	Мафкуравий хавфсизлик	Муайян давлатда яшовчи аҳолининг моҳиятан ғайриинсоний бўлган ғояларга қарши тура олишини таъминланганлик ҳолати
Threat of Information security	угрозы информационной безопасности	ахборот хавфсизлиги соҳасидаги таҳдидлар	Ахборот хавфсизлиги соҳасидаги миллий (шахс, жамият ва давлат) манфаатларга бўлган таҳдидлар
endurance	Экстремизм, религиознқй экстремизм	Экстремизм, диний экстремизм	Ўта ўрг (ёки сўл) қарашлар ва кескин чоралар тарафдори бўлган оқим. Динда бундайларга “Хезбут тахрир”, “Акримийлар”, “Воҳобийлар” ва бошқалар қиради.
terrorism	терроризм	терроризм	Ёвуз мақсадлар йўлида куч ишлатиб одамларни гаровга олиш, ўлдириш, ижтимоий объектларни портлатиш, қўрқув ва ваҳимага солишдан иборат бўлган хатти-ҳаракатларга асосланган зўровонлик тури.
globalization	глобализация	глобаллашув	Турли мамлакатлар, давлатлар ва халқларнинг иқтисоди, маданияти, маънавиятининг, одамлар ўртасидаги ўзаро таъсири ва боғлиқликнинг кучайиб бориши

VIII. ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР

I. Ўзбекистон Республикаси Президентининг асарлари

1. Каримов И.А. Ўзбекистон мустақилликка эришиш остонасида. - Т.:“Ўзбекистон”, 2011.
2. Мирзиёев Ш.М. Буюк келажакимизни мард ва олижаноб халқимиз билан бирга қураимиз. – Т.: “Ўзбекистон”. 2017. – 488 б.
3. Мирзиёев Ш.М. Миллий тараққиёт йўлимизни қатъият билан давом эттириб, янги босқичга кўтарамиз – Т.: “Ўзбекистон”. 2017. – 592 б.

II. Меъёрий- ҳуқуқий ҳужжатлар.

1. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. (Ўн иккинчи чақирик Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг ўн биринчи сессиясида 1992 йил 8 декабрда қабул қилинган Ўзбекистон Республикасининг 1993 йил 28 декабрдаги, 2003 йил 24 апрелдаги, 2007 йил 11 апрелдаги, 2008 йил 25 декабрдаги, 2011 йил 18 апрелдаги, 2011 йилдаги 12 декабрдаги, 2014 йил 16 апрельда қабул қилинган қонунларига мувофиқ киритилган ўзгартиш ва кўшимчалар билан) –Т., 2014.

2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2012 йил 24 июлдаги “Олий малакали илмий ва илмий-педагог кадрлар тайёрлаш ва аттестациядан ўтказиш тизимини янада такомиллаштириш тўғрисида”ги ПФ–4456-сон Фармони.

3. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2012 йил 28 декабрдаги “Олий ўқув юртидан кейинги таълим ҳамда олий малакали илмий ва илмий педагогик кадрларни аттестациядан ўтказиш тизимини такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 365- сонли Қарори.

III. Махсус адабиётлар.

1. Атаев М.И. Замена мировоззрения как основная цель информационно-психологической войны // Сборник Высшей школы «Таҳлил ва истикбол». – Т., 2006. – № 8. – С. 4-8.

2. Тошбоев О. Келажак қайғуси ёхуд глобаллашув жараёни. // Тафаккур. – Т., 2007. – № 1. – С. 16.

3. Умаров Б. Глобаллашув зиддиятлари. – Т.: Маънавият, 2006. – 160 б.

4. Ўзбекистон миллий энциклопедияси. 9-жилд. – Т.: «Ўзбекистон миллий энциклопедияси» Давлат илмий нашриёти, 2005. – 612 б.

5. Панарин И.Н., Панарина Л.Г. Информационная война и мир. – М.: ОЛМА-ПРЕСС, 2003. – 382 с.

6. Фролов К.В., Шерстюк В.П. и др. Безопасность России. Правовые,

социально-экономические и научно-технические аспекты. Информационная безопасность. – М.: МГФ «Знание», 2005. –512 с.

7. Шерстюк В.П. Информационная безопасность в системе обеспечения национальной безопасности России, федеральные и региональные аспекты обеспечения информационной безопасности / Развитие информационного общества в России. Том 1. – М., 2004. –359 с.

8. Самаров Р.Ю, Раджабов А..Сиесий матн тахлили. (методология, назария, амалиёт). -Тошкент, СТИБОМ, 2010. -266 б.

9. Антонов А.В. Системный анализ М.2002

10. Ожиганов Э.Н.Стратегический анализ политики:Теоретические основания и методы М.2006

11. Мировая политика :теория, методология, прикладной анализ. М.2002

12. Гараедаги Дж. Системное мышление: как управлять хаосом и сложными процессами.Минск, 2007.

13. Хоффер Дж.А., Джордж Ж.Ф., Валачич Ж.С. Современный системный анализ и проектирование. – США.: Пиарсон эдукатион, 2002.

14. Системный анализ и аналитические исследования: руководство для профессиональных аналитиков / А.И. Ракитов, Д.А. Бондяев, И.Б. Романов, С.В. Егерев, А.Ю. Щербаков; [отв. ред. А.И. Ракитов]. - М., 2009. - 448 с.

15. Бендерская Е.Н., Колесников Д.Н., Пахомова В.И. и др. Системный анализ и принятие решений.: Учебное пособие. -СПб. Изд-во СПб ГТУ, 2001. - 206 с.

16. Волкова В.Н., Денисов А.А. Основы теории систем и системного анализа. -СПб. Изд-во СПб ГТУ, 2003. - 510 с.

17. Вопросы анализа и процедуры принятия решений: Сб. статей. /Пер. с англ, под ред. И.Ф. Шахнова. - М.: МИР, 1976. -228 с.

18. Системный анализ и принятие решений: Словарь - справочник. Учебное пособие для вузов / Под ред. В.Н. Волковой и В.Н. Козлова. - М.: Высшая школа, 2004. -616 с.

19. С.Жўраев, А.Хасанов... Илмий тадқиқот методологияси.Т.2014.

20. Голиш Л.В., Файзуллаева Д.М. Педагогик технологияларни лойихалаштириш ва режалаштириш. Т.: “Иқтисодиёт”, 2011. – 208 б.

21. Methods of Teaching. Course Gulde. Associate Degree in Education V.Ed.(Hons) Elementary. 2012. 44-65.

22. Technologies for education. Wadi D. Haddad, A.Draxler. 94-118.

23. Ишмухаммедов Р. Таълимда инновация. – Тошкент:«Фан», 2010.

24. Исянов Р.Г. Олий таълим муассасалари профессор-ўқитувчиларини малакасини ошириш технологиялари. Т.: Фан. 2011 й. 189 б.

25. www.ziyonet.uz.

26. www.edu.uz.

27. www.bimm.uz.

28. www.uza.uz.

29. www.alorada.uz.

30. www.podrobno.uz.